Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Klubbfibbla i Skåne

Alf Porenius & Rune Gerell

Bild 1. Lokal för klubbfibbla SV Ekesvång, Genarp. Foto: Alf Porenius.

Klubbfibbla *Arnoseris minima* har i Sverige sin utbredning i sydligaste delen av landet med förekomster företrädesvis i Skåne, Blekinge och sydöstra Småland. Arten är ettårig och konkurrenssvag och kräver blottlagda, sandiga marker såsom sandhedar, sandiga åkrar (ofta råg) eller trädor. Massförekomst ena året kan utmynna i ett fåtal eller inga blommande exemplar året därpå. Oftast ser man klubbfibbla med endast en blommande stängel och så avbildas den i många floror (bild 3), men plantor med 20–30 stänglar ses vissa år (bild 2). I Skåne har den främsta förekomsten varit på sandfälten i Vombsänkan, under 1990-talet rapporterad därifrån på ett 30-tal lokaler, på flera av dessa blommande i tusental individ (LBF Medlemsblad 1996:1). Klubbfibbla är klassad som Starkt hotad (EN) på den nationella rödlistan (Gärdenfors 2010).

Historik

Klubbfibbla har en lång tradition på de sandiga markerna i Vombsänkan. Arten omnämns redan 1744 från Blentarp av J. Leche (Leche 1744) och från Everlöv av G. Wahlenberg 1824 (Wahlenberg 1824). Att döma av Nils Liljas *Skånes flora* (Lilja 1838) var arten ganska välkänd i Skåne kring mitten av 1800-talet. Den ingår i H. H. Ringius & Elias Fries exsiccatverk *Herbarium Normale* publicerad 1836 och arten omnämns även i Ringius avhandling *Herbationes Lundenses* från 1838 (Ringius 1838). Det första explicit daterade belägget från Skåne i Botaniska museet i Lund är från 1853, nämligen ett belägg från Kabusa, Stora Köpinge socken, insamlat av F. Areschoug.

Atlas över Skåne (H. och G. Weimarck 1985), som i huvudsak förmedlar situationen för floran vid mitten av 1900-talet, upptar drygt 80-talet

Bild 2: Klubbfibbla. Under 2013 förekom plantor med upp till 30 stjälkar. Foto: Alf Porenius.

lokaler. Vid den senaste inventeringen av Skånes flora, som pågick åren 1989–2005, noterades klubbfibbla inom 25 inventeringsrutor (Tyler T. m.fl. 2007), motsvarande knappt 40-talet lokaler. I föreningens tidskrift Medlemsbladet, som började utkomma 1970, omnämns klubbfibbla första gången 1989 ifrån en exkursion till Revingefältet ledd av Håkan Wittzell, som skriver ”…besökt en sandgräshed med *Arnoseris minima* öster Gränsbo…” (Wittzell 1989). Under 1990-talet ingick klubbfibbla i floraväktarverksamheten i den årliga bevakningen av Sårbara arter, senast omnämnd i 1999 års rapport (Olsson 2000). Under början av 2000-talet ändrades denna verksamhet till årlig inventering av enbart Akut hotade arter, medan övriga hotade arter skulle följas vart tredje år i ett rullande schema. Sålunda blev klubbfibbla föremål för väktarverksamhet 2007 och 2012. Under mellantiden har enskilda personer rapporterat enstaka år till Artdatabanken.

Aktuell inventering

Genom projekt Skånes Flora, floraväktarverksamheten och enskilda rapporter till Artdatabanken har i Skåne sedan 1990-talet och fram till idag 41 lokaler för klubbfibbla blivit kända. 35 av dessa är lokaliserade till Vombsänkan, 3 stycken till sandområdena öster om Landskrona och 3 stycken i trakten av Kristianstad. Inom ramen för floraväktarverksamheten inventerades under 2012–2013 alla utom 6 stycken, 4 stycken blev kända för väktarna i efterhand, 1 lokal hade känd förändrad markanvändning och 1 lokal missades på grund av felsök. Drygt häften av lokalerna besöktes båda åren.

Återfynd gjordes endast på fyra lokaler. En lokal tillkom 2012. Fyra av lokalerna utgörs av ett växtsamhälle med borsttåtel *Corynephorus canescens* på mer eller mindre blottlagd sand med följeväxter såsom bergven *Agrostis vinealis*, bergsyra *Rumex acetosella*, monke *Jasione*

Bild 3. Klubbfibbla *Arnoseris minima*. Foto: Alf Porenius.

Klubbfibbla *Arnoseris minima*

Beskrivning. Klubbfibba är en lågväxt, ettårig ört. Stjälken är bladlös, sparsamt grenig, och blir omkring två decimeter hög. Karaktäristiskt för arten är att stjälken är ihålig och klubblikt uppsvälld under blomkorgarna, nedtill är den smal och rödaktig. Bladen sitter i en rosett vid basen, de är omvänt äggrunda med grovtandad kant. Klubbfibbla blommar i juni-juli, blomkorgarna är upp till en centimeter breda, och har jämnhöga holkfjäll och gula tunglika blommor. Frukten är kantig och något ribbad, men saknar pensel.

Klubbfibbla kan inte förväxlas med andra arter.

Utbredning. Klubbfibbla är sällsynt och förekommer endast i sydligaste Sverige. Den växer i sandiga åkrar och trädor och har på senare år blivit allt sällsyntare. **Första fynduppgift** är från Simonstorp i Skåne och publicerades år 1744 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet minima kommer av latinets minor (liten) och betyder minst.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Bild 4. Riklig förekomst av klubbfibbla 2013 på lokalen SV Ekesvång, Genarp. Foto: Alf Porenius.

Tabell 1: På de 7 lokaler, där klubbfibbla återfunnits under 2000-talet, har antalet exemplar minskat dramatiskt jämfört med 1990-talet.

Lokal	Socken	Biotop	Förekomst (+) respektive antal plantor			
			1990-talet	*2007*	*2012*	*2013*
1. Ekesvång, 250 m SV	Genarp	sandhed	+	200	9	110
2. Vombs Norregård, 900 m VNV	Vomb	sandjord	1	-	-	6
3. Vinterbo, 700 m NNO	Silvåkra	sandhed	+	71	1	0
4. Öbacken, V Vombs ängar	Silvåkra	sandhed	-	-	100	0
5. Hasslemölla, 500 m OSO	Veberöd	sandhed	>1000	300	0	0
6. Ljungen, 900 m NV	Veberöd	sandhed	+	1	0	0
7. Persgården, 900 m NNV	Everlöv	rågåker	>1000	500	0	0
8. Orebacken, Sjöbo Ora	Södra Åsum	sandhed	>1000	25	0	11

montana, gråfibbla *Pilosella officinarum*, rotfibbla *Hypochoeris radicata* och fältmalört *Artemisia campestris*. Den femte utgörs av öppen sandjord med enstaka trivialväxter.

Lokalen 250 m SV Ekesvång i Genarp (bild 1) utgörs av en hästbetad hage med borsttåtelsamhälle och delvis öppna sandytor med årlig förekomst av klubbfibbla. Antalet har dock varierat från enstaka till ett par hundra liksom plantornas storlek från pyttesmå till ett par decimeter höga med flera stjälkar. På en närliggande lokal av liknande beskaffenhet noterades fynd vid florainventeringen 1990. Här har dock markvegetationen slutit sig och ingen klubbfibbla setts i varje fall sedan mitten av 00-talet.

Lokalen väster om Vombs Norregård utgjordes då den 1995 blev känd genom projekt Skånes Flora av ett mindre sandtag beläget i slänt mot åker (råg), där 1 exemplar noterades. Sandtaget är numera igenväxt av högörter, men på en ett par meter bred slänt med sandjord mot åkerkanten (numera majs) återfanns 2013 6 livskraftiga individ.

Lokalen norr om Vinterbo (bild 5) är en kvarvarande rest av öppen sandhed i Vombsänkan. Antalet individ har stadigt avtagit de senaste åren och 2012 observerades endast ett exemplar, 2013 inget. Lokalen utmärks av riklig förekomst av borsttåtel *Corynephorus canescens*, är fortfarande en öppen sandhed och har till synes inte förändrat sin markbeskaffenhet. Möjligen har militärens verksamhet med bandfordon avtagit på denna del av Revingefältet, vilket kan ha medfört mindre omröring på sandheden och därmed sämre grobetingelser för annueller.

På Orebacken i Sjöbo är klubbfibbla känd sedan 1972. Inom floraväktarverksamheten noterades år 1995 >1000 exemplar. Lokalen översandades kraftigt någon gång i början av 00-talet, då fotbollsplanerna utökades och åren därefter räknades endast enstaka individ. Trivialarter började kolonisera t.ex. harris *Cytisus scoparius*, gråbo *Artemisia vulgaris* och knylhavre *Arrhenatherum elatius* jämte tall *Pinus sylvestris* och vårtbjörk *Betula pendula*. Under senare år har ny markberedning ägt rum, bl.a. har lokalen rensats från tall- och björkuppslag till fromma för sandbin. Ett år utan fynd 2012 följdes 2013 av 11 livskraftiga individ. På några års sikt hotas lokalen främst av inväxande knylhavre.

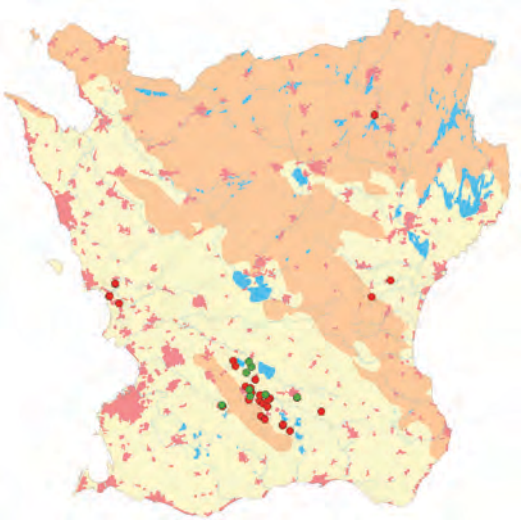
2012 tillkom lokalen på Öbacken väster Vombs ängar med fynd av c:a 100 plantor på en sandbacke. I området förekommer öppna sandytor och smärre arealer med borsttåtelsamhälle, men större delen har en tätare markvegetation. 2013 återfanns inget exemplar.

Slutsatser

Minskningen av antalet lokaler för klubbfibbla de senaste decennierna är dramatisk. Vid den senaste inventeringen av Skånes flora bedöm-

Karta 1. Klubbfibbla i Skåne enl. Weimark 1985.

Karta 2. Klubbfibbla i Skåne 1989–2013.
● - 1989–2005 ● - 2007–2013.

Karta 3. Klubbfibbla i och i anslutning till Vombsänkan 1989–2013. ● - fynd 2007–2013. Numreringen hänvisar till tabell 1.

Bild 5: Lokalen NNO Vinterbo, Silvåkra socken. Borsttåtelsamhälle är lämplig biotop där eftersök av klubbfibbla kan löna sig.
Foto: Alf Porenius.

des klubbfibbla sedan mitten av 1900-talet ha minskat 30–40 % (Tyler, T. m.fl. 2007). Då återstod knappt 40 lokaler, varav cirka 15 med rika förekomster, ofta >1000 ex. 2007 noterades arten på 6 lokaler, vid denna inventering på 5 lokaler, vilka alla är lokaliserade till Vombsänkan. Från de tre lokalerna i Landskronatrakten rapporterades klubbfibbla senast 1999 och från Kristianstadsslätten senast år 2000. En vägren i Östra Broby socken hyste klubbfibbla mellan 1998 och 2002.

Tillbakagången får tillskrivas den förändrade markanvändningen som ägt rum. De näringsfattiga rågåkrarna har lagts ned och växt igen eller övergått i vall och beteshagar. Ett par lokaler har planterats med lärk och björk och fått marktäckande vegetation. På vissa sandhedar har grå- och rotfibbla och mossor tagit över och tillsammans med annan markvegetation bildat ett sammanhängande växttäcke, som inte tillåter en konkurrenssvag ettårig art att gro.

Utan aktiva skötselåtgärder bedöms endast förekomsten i Genarp vara mindre hotad av igenväxning, dock under förutsättning att betesdjuren där fortfar röra om i sanden. Inom den tidigare så rikt klubbfibbleblomstrande Vombsänkan kommer Länsstyrelsen i Skåne län att i det nyligen ombildade naturreservatet Veberöds ljung utföra försök med att ”bevara och utveckla livsmiljöer för arter som kräver solexponerad och blottad sand” genom att markbereda tidigare allmogeåkrar i hopp om aktivering av en fröreserv (Länsstyrelsen i Skåne län 2013).

Tack till Göran Mattiasson och Torbjörn Tyler för värdefulla upplysningar och synpunkter.

Litteratur

Gärdenfors, U. (Ed.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Leche, J. 1744. Förteckning öfver de raraste Växter i Skåne. *Sv. Vet.-ak. Handl. 1744*: 261-285.

Lilja, N. 1838. *Skånes Flora.* Lund 1838.

Länsstyrelsen i Skåne län 2013. *Bildande av naturreservatet Veberöds ljung i Lunds kommun.* Malmö 2013.

Olsson, K-A. 2000. Floraverksamheten i Skåne, Årsrapport 1999. *LBF Medlemsbladet 2000:2*, s 14

Ringius, H. H.1838. *Herbationes Lundenses*. Lund 1838

Tyler, T. m.fl. 2007. *Skånes flora. Arterna och deras utbredning.* Lund 2007, sid 526.

Weimarck, H. & Weimarck, G. 1985. *Atlas över Skånes flora*. Botaniska Centralredaktionen, Lund.

Wahlenberg, G. 1824. *Flora svecica etc. Pars prior & posterior.* Uppsaliae, Palmblad &Co. 1824: 1-428.

Wittzell, H. 1989. *LBF Medlemsbladet 1989*, s 16.